Eduskunta
Sosiaali- ja terveysvaliokunta

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetun lain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi (HE 50/2025 vp) – sosiaali- ja terveysministeriön kirjallisia vastauksia sosiaali- ja terveysvaliokunnan 22.9.2025 esittämiin kysymyksiin

Vastauksenaan sosiaali- ja terveysvaliokunnan 22.9.2025 kirjallisesti esittämiin kysymyksiin sosiaali- ja terveysministeriö esittää seuraavaa.

1 Mitkä ovat ne kriteerit tai edellytykset, joilla terveydenhuollon ammattihenkilö yksittäistapauksissa arvioi ilmeistä kohtuuttomuutta ja miten ilmeinen kohtuuttomuus eroaa vallitsevien olosuhteiden osalta kohtuuttomasta tilanteesta, jolloin potilaalla ei olisi oikeutta esityksen mukaiseen välttämättömään kiireettömään hoitoon? Valiokunta pyytää ministeriöltä myös esimerkkejä tilanteista, joissa välttämättömän hoidon epääminen olisi ilmeisen kohtuutonta ja milloin vain kohtuutonta.

Sosiaali- ja terveysministeriö viittaa 9.9.2025 vastauksissaan toteamaansa ja tuo edelleen esiin, että ilmeisen kohtuuttomuuden arviointi sisältyy pykälän mukaiseen tapauskohtaiseen arviointiin eikä ilmeistä kohtuuttomuutta ole mahdollista määritellä yksiselitteisesti. Arviointi edellyttää jokaisen potilaan kohdalla tehtävää tapauskohtaista arviointia ja kokonaistilanteen huomioon ottamista.

Ilmeisen kohtuuttomuuden voi tulkita viittaavan tilanteisiin, joissa kohtuuttomuus on selvästi ja helposti havaittavissa ilman syvempää tulkintaa tai lisäselvittelyä. Ilmeisyysvaatimuksella voidaan siis viitata siihen, kuinka selvää on, että hoidon epääminen on kohtuutonta. Tämä tarkoittaa sitä, että ilmeisyysvaatimuksen täyttyessä terveydenhuollon ammattihenkilöiltä ei edellytettäisi asian lisäselvittelyä vaan tapauksessa olisi yksilöllisen harkinnan perusteella selvää, että hoitoa on annettava. Ilmaisun ”ilmeinen” voi siis tulkita tarkoittavan ”selvää”. Ilmeinen kohtuuttomuus on pelkkää kohtuuttomuutta vahvempi ilmaisu. Käytännössä ilmeisestä kohtuuttomuudesta säätämisellä pyritään osoittamaan se hallituksen tahtotila, että välttämättömien kiireettömien palveluiden joukossa palvelut rajataan kaikkein välttämättömimpiin.

Hallituksen esityksen mukaan (s. 37) pykälän mukaista yksilöllistä lääketieteellistä tarvetta arvioitaessa otettaisiin huomioon kulloinenkin terveysongelma tai -tarve ja sen lisäksi henkilön kokonaistilanne eli muu terveydentila, toimintakyky ja mahdolliset vammaisuuden aiheuttamat rajoitteet sekä mahdollinen muu henkilön erityisen haavoittuva asema. Epäily hyväksikäytöstä tai ihmiskaupasta voisi tarkoittaa erityisen haavoittuvaa asemaa, jolloin välttämättömät kiireettömät palvelut olisi annettava. Olisi siis esimerkiksi ilmeisen kohtuutonta olla antamatta rikoksen uhrin hoitamiseen ja toipumiseen liittyviä välttämättömiä kiireettömiä terveydenhuollon palveluita.

Kuten sosiaali- ja terveysministeriö on aiemmin tuonut esiin, hyvinvointialueilla voidaan antaa yhteisiä toimintatapaohjeita helpottamaan arviointia. Kyseessä on käsite, jonka tulkinnan on hallituksen esityksen valmistelussa arvioitu täydentyvän lain tulkintakäytännössä.

Kuten hallituksen esityksen säännöskohtaisissa perusteluissa on todettu, koska pykälässä edellytetään ilmeistä kohtuuttomuutta, olisivat välttämättömän kiireettömän hoidon saamisen edellytykset tiukemmat kuin sen hoidon, jota lain 56 a §:n nojalla saavat tietyt muut ihmisryhmät, jotka kuitenkin oleskelevat maassa laillisesti. Epäselvissä tilanteissa pykälää olisi tulkittava hoitoa tarvitsevan kannalta myönteisesti.

Hallituksen esityksen säännöskohtaisissa perusteluissa on todettu, että välttämättömäksi kiireettömäksi hoidoksi, jonka epääminen olisi ilmeisen kohtuutonta henkilön terveydentilan tai vamman vuoksi, katsottaisiin sellainen välttämätön kiireetön hoito, mitä ilman henkilölle aiheutuisi kuoleman tai pysyvän vakavan vamman tai terveydentilan huomattavan heikentymisen nopeasti ilmenevä riski, mutta mikä ei kuitenkaan olisi kiireellistä hoitoa. Mikäli tällaista välttämätöntä kiireetöntä hoitoa ei annettaisi, voisi henkilön terveydentila nopeasti, käytännössä viikkojen aikana, muuttua sellaiseksi, joka edellyttää kiireellistä hoitoa. Pykälän mukaista välttämätöntä kiireetöntä hoitoa ei siis olisi kaikki sellainen kiireetön hoito, jota annettaisiin sairauksiin, jotka komplisoituessaan voisivat huonontaa terveydentilaa tai ennustetta ylipäänsä tai aiheuttaa kiireellisen hoidon tarvetta. Edellytyksenä olisivat vakavat ja nopeasti esimerkiksi lähiviikkoina ilmenevät seuraukset, mikäli tällaista hoitoa ei annettaisi. Hallituksen esityksessä (s. 37) on esimerkkinä mainittu erittäin korkean verenpaineen hillintä lääkityksellä ja seuranta lääkevasteen toteutumiseksi. Toisena esimerkkinä esityksessä on mainittu suolistoverenvuodon takaa löydetty paksusuolisyövän leikkaushoito.

2 Mitkä ovat ne kriteerit tai edellytykset, joilla terveydenhuollon ammattihenkilö yksittäistapauksissa arvioi muun henkilön tai alaikäisen henkilön hyvinvoinnin vakavaa vaarantumista ja miten muun henkilön tai alaikäisen henkilön hyvinvoinnin vakava vaarantuminen eroaa vallitsevien olosuhteiden osalta hyvinvoinnin vaarantumisesta? Valiokunta pyytää ministeriöltä myös esimerkkejä, minkälaisissa tilanteissa muun henkilön tai alaikäisen henkilön hyvinvoinnin voidaan katsoa vaarantuvan vakavasti ja millaisissa tilanteissa se vain vaarantuu.

Kuten hallituksen esityksen säännöskohtaisissa perusteluissa on todettu, muun henkilön vakavalla terveydentilan vaarantumisella viitattaisiin esimerkiksi tilanteisiin, joissa kyse olisi hoidosta henkilöille, joka vastaa Suomessa asuvan tai oleskelevan vakavasti vammaisen henkilön huolenpidosta. Tämä tarkoittaisi tilanteita, joissa vammaisen henkilön terveydentila voisi vakavasti vaarantua, mikäli hänestä huolta pitävälle henkilölle ei annettaisi hoitoa. Kyseeseen voisivat tulla myös esimerkiksi tilanteet, joissa kyse olisi hoidosta henkilölle, joka vastaa Suomessa asuvan tai oleskelevan vakavasti sairaan henkilön huolenpidosta. Käytännössä kyseeseen voisivat tulla esimerkiksi tilanteet, joissa hoitoon hakeutuneen henkilön toimintakyvyn arvioitaisiin heikentyvän niin merkittävästi, että hän ei esimerkiksi pystyisi huolehtimaan vakavasti vammaisen tai sairaan pääsystä terveydenhuollon palveluiden piiriin.

Alaikäisen hyvinvoinnin vakavalla vaarantumisella tarkoitettaisiin tilanteita, joissa alaikäisen hyvinvoinnin voitaisiin arvioida vakavasti kärsivän, mikäli hoitoa ei annettaisi hänen huolenpidosta vastaavalle aikuiselle. Tällä tarkoitettaisiin esimerkiksi tilanteita, joissa alaikäisen terveydelle aiheutuisi uhkaa taikka alaikäisen osallistumismahdollisuus varhaiskasvatukseen, koulutukseen tai pääsy sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin voisi vakavasti vaarantua.

Esimerkkinä voidaan käyttää lapsen huolenpidosta vastuussa olevan laittomasti maassa oleskelevan vanhemman psykoosisairautta. Säännöllisen lääkityksen avulla hänen toimintakykynsä pysyisi normaalina. Jotta lapsen huolenpito ei vakavasti vaarantuisi, tulisi osana välttämätöntä hoitoa järjestää myös riittävä seuranta lääkityksen tehon ja lääkityksen saamisen osalta, jotta psykoosisairaus ei aktivoituisi.

Sen sijan pykälän ulkopuolelle voisivat rajautua tilanteet, jossa hoidon antamatta jättäminen ei vaikuttaisi lapsen arkeen merkittävästi mutta voisi kuitenkin pidemmällä aikavälillä vaikuttaa lapsen ja aikuisen väliseen suhteeseen, kuten esimerkiksi alaikäisestä huolehtivan lievä mielenterveysongelma.

Kuten henkilöiden statusta, myös muun henkilön terveyden vakavaa vaarantumista tai alaikäisen hyvinvoinnin vakavaa vaarantumista tulisi selvittää ensisijaisesti potilaan kanssa käydyn vuorovaikutuksen perusteella. Käytännössä tämä voisi tapahtua esimerkiksi niin, että hoidon tarpeen arvioinnin yhteydessä terveydenhuollon ammattihenkilö kysyisi hoitoon hakeutuneelta, onko tämä vastuussa toisen henkilön tai lapsen huolenpidosta. Mikäli terveydenhuollon ammattihenkilö arvioisi keskustelussa esiin tulleiden seikkojen perusteella, että hoidon epääminen ilmeisesti eli selvästi vaikuttaisi merkittävästi henkilön toimintakykyyn ja siten kykyyn huolehtia toisen henkilön huolenpidosta tai alaikäisen hyvinvoinnista, olisi hoitoa annettava. Ilmeisyysvaatimuksen tavalla ilmaisun ”vakavasti” voi tulkita viittaavan siihen, että vaaran aiheutuminen on tilanteissa suhteellisen selvästi ja helposti havaittavissa. Käytännössä säätämällä vakavasta vaarantumisesta pyritään osoittamaan hallituksen tahtotila siitä, että välttämättömien kiireettömien palveluiden joukossa palvelut rajataan kaikkein välttämättömimpiin.

3 Koska muun henkilön tai alaikäisen henkilön hyvinvoinnin vaarantumisen tai sen vakavan vaarantumisen arviointi ei perustu terveydenhuollon ammattihenkilöiden osaamiseen, tuleeko asiassa pyytää ennen välttämättömän kiireettömän hoidon päätöksen tekemistä arvio sosiaalihuollon ammattihenkilöltä tai esimerkiksi lasten psykiatrilta? Miten arviointiprosessin on näissä tilanteissa ajateltu toteutettavan?

Jo nykytilassa terveydenhuollon ammattihenkilöiden velvollisuuteen kuuluu tarvittaessa ottaa huomioon potilaan mahdollisten lasten tilanne ja tarvittaessa ohjata heidät muiden palveluiden piiriin. Edellä todetun mukaisesti muun henkilön terveyden vakavaa vaarantumista tai alaikäisen hyvinvoinnin vakavaa vaarantumista tulisi selvittää ensisijaisesti potilaan kanssa käydyn vuorovaikutuksen perusteella. Käytännössä tämä voisi tapahtua esimerkiksi niin, että hoidon tarpeen arvioinnin yhteydessä terveydenhuollon ammattihenkilö kysyisi hoitoon hakeutuneelta, onko tämä vastuussa toisen henkilön tai lapsen huolenpidosta. Jos vastaus olisi myönteinen, olisi terveydenhuollon ammattihenkilön arvioitava sitä, kuinka merkittävästi hoidon antamatta jättäminen vaikuttaisi henkilön toimintakykyyn. Jos on selvää, että hoidon antamatta jättäminen vaikuttaisi henkilön toimintakykyyn niin merkittävästi, että hän ei kykenisi huolehtimaan toisesta henkilöstä tai alaikäisestä, olisi hoitoa annettava. Jos vastaus olisi kielteinen, olisi tapauksessa arvioitava sitä, olisiko hoidon epääminen ilmeisen kohtuutonta henkilön terveydentilan tai vamman vuoksi. Arvion välttämättömistä kiireettömistä terveyspalveluista tekee viimekädessä epäselvissä tilanteissa lääkäri.

Lähtökohtaisesti tarkoituksena siis on, että terveydenhuollon ammattihenkilö kykenee arvioimaan tilannetta potilaan kanssa käydyn vuorovaikutuksen perusteella. Terveydenhuollon ammattihenkilön olisi arvioitava sitä, millä tavalla hoidon antamatta jättäminen vaikuttaisi henkilön toimintakykyyn. Tarvittaessa myös sosiaalihuollon ammattihenkilö voisi osallistua arvioimaan muun henkilön terveydentilan vakavaa vaarantumista tai alaikäisen hyvinvoinnin vakavaa vaarantumista.

4 Valiokunta pyytää vielä kuvaamaan tarkemmin uuden 56 b §:n henkilöllistä soveltamisalaa. Ovatko esimerkiksi kolmannesta maasta tulleet opiskelijat, joiden viisumi on vanhentunut, esityksen mukaisessa mallissa ehdotetun 56 a §:n vai 56 b §:n soveltamisen piirissä? Muuttaako lakiehdotuksen joidenkin opiskelijaryhmien osalta oikeutta palveluihin?

Ehdotetun uuden 56 b §:n soveltamisalaan kuuluisivat henkilöt, jotka oleskelevat Suomessa ulkomaalaislain (301/2004) 3 §:n 27 kohdassa tarkoitetulla tavalla laittomasti. Ulkomaalaislain 3 §:n 27 kohdan mukaan laittomalla oleskelulla tarkoitetaan sellaisen kolmannen maan kansalaisen maassa oleskelua, joka ei täytä tai ei enää täytä Schengenin rajasäännöstössä säädettyjä maahantulon edellytyksiä tai ulkomaalaislaissa säädettyjä maahantulon tai maassa oleskelun edellytyksiä.

Kun potilas hakeutuu hoitoon, on asiassa ensisijaisesti selvitettävä, onko hoitoon hakeutuneella henkilöllä kotikunta. Edellytysten täyttyessä kolmannesta maasta tulleille opiskelijoille myönnetään jatkuva oleskelulupa opiskelua varten opintojen ajalle, jos koulutus johtaa ammattikorkeakoulututkintoon tai alempaan tai ylempään korkeakoulututkintoon. Muihin opintoihin voidaan tietyin edellytyksin myöntää tilapäinen oleskelulupa (laki kolmansien maiden kansalaisten maahantulon ja oleskelun edellytyksistä tutkimuksen, opiskelun, työharjoittelun ja vapaaehtoistoiminnan perusteella (719/2018) 7 ja 7 a §). Kotikuntalain (201/1994) 4 §:n mukaan Suomeen ulkomailta tullut ja täällä asuva henkilö saa kotikunnan, jos hänellä on ulkomaalaislaissa tarkoitettu voimassa oleva jatkuvaan tai pysyvään oleskeluun oikeuttava lupa. Tilapäisellä oleskeluluvalla oleskeleva ulkomaalainen saa kotikunnan, jos lupa oikeuttaa vähintään yhden vuoden oleskeluun ja henkilön on lisäksi tarkoitus olosuhteet kokonaisuudessaan huomioon ottaen jäädä Suomeen vakinaisesti asumaan. Henkilöön, jolla on kotikunta, ei sovellettaisi ehdotettuja 56 a eikä 56 b §:ää. Henkilöillä, joilla on kotikuntalain mukainen kotikunta, on oikeus sosiaali- ja terveyspalveluihin kansalaisuudesta riippumatta. Jos ulkomaan kansalainen on saanut kotikunnan, on hänellä samanlainen oikeus terveyspalveluihin kuin Suomen kansalaisella, jolla on kotikunta.

Ehdotetun 56 a §:n nojalla järjestettäisiin hoito sellaisille kolmannen maan kansalaisille, joiden oleskelu on ulkomaalaislain 40 §:ssä tarkoitetulla tavalla laillista mutta joilla ei ole kotikuntaa Suomessa tai joita ei rinnasteta hyvinvointialueen asukkaaseen. Ehdotetun uuden 56 b §:n nojalla järjestettäisiin hoito henkilöille, jotka oleskelevat Suomessa laittomasti ulkomaalaislain 3 §:n 27 kohdassa tarkoitetulla tavalla.

Ulkomaalaislain mukaan laillista on oleskelu esimerkiksi oleskeluluvalla, viisumilla tai viisumivapaasti. Jos kolmannen maan kansalaisen oleskelulupa, mukaan lukien opiskelijan oleskelulupa, on umpeutunut ja hänellä ei ole oleskelulupaa, vaikka oleskelun jatkaminen sellaista edellyttäisi, hänen oleskelunsa Suomessa on lähtökohtaisesti laitonta. Jos hän on kuitenkin hakenut uutta oleskelulupaa, oleskelun laillisuus riippuu siitä, onko oleskelu ollut laillista hakemuksen jättämishetkellä. Ulkomaalaislain 40 §:n 3 momentin mukaan ulkomaalainen, joka jättäessään oleskelulupahakemuksen oleskelee maassa laillisesti 1 momentissa säädetyn mukaisesti, saa laillisesti oleskella maassa, kunnes kyseiseen hakemukseen on tehty päätös. Jos ulkomaalainen on siis hakenut uutta oleskelulupaa oleskelulupansa ollessa voimassa, hän saa laillisesti odottaa hakemusprosessin ratkaisua Suomessa, vaikka alkuperäinen oleskelulupa ehtisi mennä umpeen ennen kuin päätös tehdään. Jos hän kuitenkin hakee oleskelulupaa myöhässä eli vasta oleskelulupansa umpeuduttua, pelkkä hakemuksen paneminen vireille ei tee oleskelusta laillista. Vastaavasti Suomeen ilman oleskelulupaa saapunut henkilö, joka tekee oleskelulupahakemuksen esimerkiksi viisuminsa voimassa ollessa tai viisumivapaan ajan puitteissa, saa oleskella maassa laillisesti hakemuksensa käsittelyn ajan, vaikka viisumi tai viisumivapaa aika umpeutuisi käsittelyn aikana. Jos viisumin voimassaoloaika tai viisumivapaa aika on kulunut umpeen ennen oleskelulupahakemuksen tekemistä, oleskelu on laitonta.

Laillisesti oleskelevat kolmannesta maasta tulleet opiskelijat olisivat siis lähtökohtaisesti samassa asemassa kuin nykyisen lain mukaan. Heillä olisi joko kotikuntalaisten oikeudet terveydenhoitoon taikka vähintään oikeus nykyistä 56 a §:ää vastaavasti ehdotetussa uudessa 56 a §:ssä tarkoitettuihin välttämättömiksi arvioituihin kiireettömiin terveydenhuollon palveluihin. Samoin kuin muiden kolmannen maan kansalaisten kohdalla, jos edellytykset opiskelijan lailliselle oleskelulle eivät kuitenkaan täyttyisi tai eivät enää täyttyisi esimerkiksi oleskeluluvan päättymisen tai peruuttamisen myötä, ja edellyttäen, että henkilöllä ei ole kotikuntamerkintää tai hänellä mahdollisesti aiemmin ollut kotikuntamerkintä on poistettu väestötietojärjestelmästä, häneen sovellettaisiin ehdotetun uuden lainsäädännön mukaan uutta 56 b §:ää.

Esityksellä ei puututa terveydenhuoltolain (1326/2010) 15 a §:ään, jonka mukaan hyvinvointialueen on järjestettävä opiskeluhuoltopalvelut alueellaan sijaitsevien oppilas- ja opiskelijahuoltolain (1287/2013) 1 §:ssä tarkoitetussa opetuksessa ja koulutuksessa oleville oppilaille ja opiskelijoille heidän kotikunnastaan riippumatta. Opiskeluhuoltopalveluilla tarkoitetaan terveydenhuoltolain 16 §:ssä tarkoitettuja kouluterveydenhuollon palveluja, 17 §:ssä tarkoitettuja lukioiden ja ammatillisen koulutuksen opiskelijoiden opiskeluterveydenhuollon palveluja ja 17 a §:ssä tarkoitettuja psykologipalveluja sekä sosiaalihuoltolain 27 c §:ssä tarkoitettuja kuraattoripalveluja.